

5 de novembre
Dia Internacional de la Llengua
Romani

Amarí čhib

La nostra llengua - Nuestra lengua

**Ajuntament de
Barcelona**

**Consell Municipal
del Poble Gitano**

5 DE NOVEMBRE, DIA INTERNACIONAL DE LA LLENGUA ROMANÍ

El romaní és una llengua indoeuropea que té l'origen en el subcontinent indi, al sànscrit, i és la llengua en què poden comunicar-se els gitanos de tot el món. Aquesta llengua es parla gairebé a tots els països europeus, en els diferents dialectes. Però és al sud-est europeu, en països com Romania, Sèrbia o Bulgària, on trobem el nombre més gran de parlants de romaní. La llengua romaní és un dels idiomes oficials de Kosovo i ha estat reconeguda a Croàcia, Hongria, Romania, Suècia i Bulgària. Tot i que no hi ha xifres sòlides sobre el nombre total de

persones que tenen el romaní com a llengua materna, s'estima que n'hi ha més de 10 milions a Europa.

El 5 novembre de 2009, diferents lingüistes, mestres i representants d'entitats gitanes es van reunir a la ciutat de Zagreb per analitzar la salut de la llengua romaní i aconseguir que fos reconeguda de manera oficial pels diferents estats europeus. En aquesta mateixa conferència es va decidir instaurar el 5 de novembre com a Dia Internacional de la Llengua Romaní i ajudar a fer visible la seva causa.

ELS ORÍGENS DE LA LLENGUA ROMANÍ

Durant el segle XV tots els estats europeus van rebre la visita de diversos grups itinerants romanís procedents de Grècia. La seva expansió pel vell continent va fer que la llengua pròpia d'aquells viatgers, el romaní, evolucionés en diversos dialectes pel contacte amb les diferents llengües dels països on s'anaven establint; així, la llengua va adoptar noves paraules i formes gramaticals.

Quan els gitanos van arribar a Europa al segle XV, ningú no sabia quin idioma parlaven o d'on havien vingut. Va ser només a finals del segle XVIII que diferents investigadors van començar a adonar-se que aquell idioma desconegut parlat pels gitanos s'havia originat a l'Índia.

Les llengües germanes del romaní com l'hindi, el bengalí o el rajasthani, que encara es parlen

a l'Índia, van continuar desenvolupant-se en paral·lel, de manera que, avui dia, mentre que la major part del vocabulari romaní és d'origen sànscrit, els romanís són incapaços de comunicar-se amb la gent de l'Índia a causa dels préstecs lingüístics provinents de llengües de fora de l'Índia i a causa de l'estructura gramatical més antiga del romaní, que és una llengua flexiva, com també ho eren les llengües que es parlaven abans del segle XI a l'Índia.

DIALECTES DE LA LLENGUA ROMANÍ

Arran del declivi del període bizantí a finals del segle XIV, la població que parlava romaní va començar a emigrar des dels Balcans, i es va assentar a l'Europa Central i de l'Est durant el segle XV i principis del XVI. Les diferències entre les variants parlades per les diverses poblacions romanís van sorgir durant aquest període, i van donar lloc a una divisió en branques dialectals. Als diferents desenvolupaments interns en morfologia, fonologia i lèxic els van acompanyar les influències de diverses llengües en contacte sobre els dialectes individuals, i les més significatives van ser les del turc, el romanès, l'hongarès, l'alemany i diferents llengües eslaves.

No hi ha una manera fàcil de classificar els dialectes de la llengua romaní. En primer lloc, cal seleccionar els criteris en què es basarà la classificació. De vegades la classificació dialectal es basa estrictament en la geografia; d'altres, estrictament en les característiques estructurals dels dialectes (lèxic, fonologia, morfologia). En aquest últim cas, cal seleccionar quines característiques tenen rellevància global i quines es poden utilitzar com a sistema de referència per determinar les relacions entre aquestes característiques. Sovint els estudiosos no estan d'acord respecte de quins són els trets als quals cal parar més

atenció per fer aquesta classificació. Com a resultat, no és estrany trobar diferents models de classificació. També hi ha una dificultat objectiva: alguns dialectes poden compartir característiques típiques amb dues branques dialectals diferents. Aquests dialectes de transició són part de qualsevol paisatge lingüístic. Per tant, és gairebé impossible establir divisions clares entre els diferents grups dialectals.

Podem trobar diversos factors responsables de la diferenciació dialectal en la llengua romaní:

- La migració en diferents períodes de les poblacions de parla romaní a tot Europa.
- La distribució geogràfica dels canvis estructurals, que creen isoglosses.
- La influència de les llengües en contacte.
- Els canvis específics que es limiten a l'estructura dels dialectes individuals

Si ens basem en aquests criteris, podem establir la classificació dialectal següent:

- 1.** Els dialectes dels Balcans, anomenats balcànics del sud, parlats a Turquia, Grècia, Bulgària, Macedònia, Albània, Kosovo, Romania, Ucraïna i l'Iran. Entre els dialectes que pertanyen a aquest grup s'inclouen l'arli (Macedònia, Kosovo i Grècia), l'erli (Bulgària), el mečkar (Albània), el sepeči (Grècia i Turquia), l'ursari (Romania), el romaní de Crimea (Ucraïna) i el zargari (Iran).
- 2.** Els dialectes zisbalcànics, anomenats *drindari – burgudži – kalajdži*, es parlen al nord i al centre de Bulgària i Macedònia. S'hi inclouen els dialectes de *drandari/drindari*, *kovački kalajdži* i *burugdži*.
- 3.** Els dialectes valacs del sud, que es parlen a Sèrbia i Montenegro, Croàcia, Bòsnia i Hercegovina, Macedònia, el sud de Romania, Bulgària, Grècia, Albània i Turquia. Inclouen els dialectes *gurbeto gžambazi* i grups coneguts per altres noms, com ara *kalburdžu* i *čergar*.
- 4.** Els dialectes valacs del nord, que es parlen a Romania, Moldàvia, Hongria, Sèrbia, així com a les comunitats gitanes migrants més esteses pel món. Els dialectes valacs del nord més coneguts inclouen el *kelderaš* o *kalderaš*, el *lovari*, el *čurari* i el *mačvaja*.
- 5.** Els dialectes del centre sud, que es parlen a Hongria, Eslovàquia, el nord d'Eslovènia, l'est d'Àustria, Ucraïna i Romania. Aquest grup inclou els dialectes *romungri*, *vend* i *romana burgenland*.
- 6.** Els dialectes del centre nord, que es parlen a Eslovàquia, República Txeca, Polònia i Ucraïna. Inclouen el romaní de l'est d'Eslovàquia i el dialecte dels *roma bergitka* de Polònia.
- 7.** Els dialectes del nord-oest, que es parlen a Alemanya, Àustria, França, Itàlia, els Països Baixos, Bèlgica i Finlàndia. S'inclouen els dialectes sin-

ti-manush d'Alemanya, França i les regions circumdants, així com el romaní de Finlàndia o el dialecte romaní kaale.

8. Els dialectes nord-orientals, que es parlen a Polònia, Lituània, Letònia, Estònia, Rússia, Bielorrússia i Ucraïna.

9. Altres grups dialectals. Alguns dialectes mostren les seves pròpies característiques. Això es deu tant a un període d'aïllament d'altres dialectes com al desenvolupament de trets compartits amb diverses branques dialectals diferents. Podem definir els grups separats següents:

- Romaní britànic, que inclou el romaní anglès i el romaní gal·lès i que només sobreviu com a vocabulari, conegut com a *angloromaní*.
- Romaní ibèric, que inclou el romaní espanyol, el romaní català i l'erromintxela (romaní basc), tots extints i dels quals només sobreviu vocabulari, conegut com a caló.
- Els dialectes romanís del sud d'Itàlia, incloent l'abruzzo i el romaní calabrès.
- El romaní eslovè, conegut com a *istriani*, *hrvati* o *dolenjski*.
- Els dialectes romanís de l'Azerbaidjan: el zargari i el romano.

L'ESTANDARDITZACIÓ DE LA LLENGUA ROMANÍ

Actualment no existeix una ortografia estàndard única utilitzada tant per acadèmics com per parlants nadius. Els esforços dels planificadors lingüístics s'han vist obstaculitzats per les divisions dialectals significatives del romaní: l'absència d'un estàndard fonològic fa que, al seu torn, la selecció d'una sola forma escrita sigui problemàtica.

En un esforç per superar això, durant les dècades del vuitanta i noranta Marcel Courthiade va proposar un model per a la unificació ortogràfica sobre la base de l'adopció d'una ortografia metafonològica que “permetria acomodar la variació dialectal en els nivells fonològic i morfofonològic”. Aquest sistema es va presentar a la Unió Romaní Internacional el 1990, que el va adoptar com a alfabet oficial de l'organització.

Tot i que s'ha utilitzat en diverses publicacions, com la compilació de gramàtica de la llengua romaní de Gheorghe Sarau i la publicació polonesa *Informacjaqo lil*, aquest sistema d'estandardització encara ha de trobar una base de suport àmplia dels escriptors romanís.

EL CALÓ

Aquí, a Catalunya, els gitanos parlen en caló català o caló espanyol, dues llengües mixtes que han sorgit del contacte entre la llengua romaní i el català o l'espanyol, respectivament. Aquest és un procés completament natural en contextos en què dues llengües entren en contacte durant un llarg període de temps. En aquest cas, les diferents variants del caló han mantingut el lèxic d'origen romaní, però incloent les estructures gramaticals i les flexions pròpies del català o el castellà.

Per exemple, en llengua romaní podríem conjugar el present del verb mirar com *me dikhav* ('jo miro'), *tu dikhes* ('tu mires'), *vob dikhel* ('ell mira'), mentre que en caló conjugaríem aquest mateix verb mantenint l'arrel romaní però amb les desinències pròpies del català o castellà de la manera següent: *jo dikhelo*, *tu dikhelas*, *ell dikhela*, etc. I això mateix succeeix amb totes les paraules en caló.

Aquest fenomen lingüístic fa que els parlants d'alguna de les variants ibèriques del caló no es puguin entendre amb parlants d'altres dialectes romanís. Igualment, el caló es troba en ple procés de desaparició. Les diferents lleis que durant sis segles han perseguit la diferència gitana han ocasionat, primer, l'erosió de la llengua romaní i l'aparició del caló, i ara la desaparició del caló, principalment per la prohibició durant el règim franquista de parlar qualsevol altra llengua que no fos el castellà.

Per aquest motiu, una de les reivindicacions del moviment associatiu gitano de Catalunya és el reconeixement i recuperació tant de l'ús social del caló com d'una varietat estandarditzada de la llengua romaní que permeti als gitanos i gitanes de Catalunya recuperar la seva llengua ancestral i comunicar-se amb altres grups romanís presents a Europa i la resta del món.

APORTACIONS AL CATALÀ I AL CASTELLÀ

El romaní és un idioma que s'ha anat enriquint segons ha conviscut amb diferents cultures i llengües i ha incorporat paraules d'origen molt divers. Igualment, el poble romaní ha impregnat llengües com el català o el castellà de lèxic romaní, el qual ha conservat la mateixa accepció que tenia en origen o bé s'ha modificat parcialment o substancialment.

Aquests préstecs lingüístics formen un vocabulari amb un origen etimològic desconegut per a la immensa majoria de gent, i en alguns casos s'han identificat amb ambients marginals i delictius, sense ser conscients que en realitat s'estan utilitzant uns préstecs procedents d'una llengua ancestral. Vet aquí una mostra:

ALGUNES PARAULES CATALANES D'ORIGEN ROMANÍ

CALÉS
CANGUELI
DINYAR
FILAR
HALAR
JAMÀNCIA
MOLAR
PAIO
TASCA
XAVA
XAVAL
XIVATO
XORIÇO
XUNGO

ALGUNES PARAULES CASTELLANES D'ORIGEN ROMANÍ

ACHANTAR	JALAR
APOQUINAR	JULAI
BARANDA	LANGUI
CAMELAR	MANGAR
CHACHI	MOLAR
CHALADO	NANAI
CHAVAL	PARNÉ
CHINARSE	PINRELES
CHINORRI	PIRADO
CHIVARSE	PIRAR
CHORIZO	PRIBAR
CURRAR	PURETA
DIÑAR	SOBAR